

Національний університет «Одеська юридична академія»

Південний регіональний центр
Національної академії правових наук України

Інститут прокуратури та слідства
Кафедра криміналістики

Дослідницька група «De mendacio veritas»

Рада молодих вчених

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ

29 травня 2015 р.

м. Одеса

Одеса
«Юридична література»
2015

УДК 343.985:004.9(049.2)

ББК 67.52:32.973я43

I-741

Матеріали III Міжнародного круглого столу «Інформаційне забезпечення розслідування злочинів», присвячені впровадженню у науку криміналістики та науку кримінального процесу сучасних можливостей інформаційного забезпечення попередження, виявлення, розслідування та розкриття злочинів, містять праці науковців з найактуальніших теоретичних і практичних проблем криміналістики, кримінального процесу, судової експертизи та оперативно-розшукової діяльності.

Збірник розрахований на широку аудиторію наукових працівників, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів вищих юридичних навчальних закладів, юристів-практиків, всіх, хто цікавиться проблемами сучасної криміналістики, кримінального процесу, судової експертизи та оперативно-розшукової діяльності.

У матеріалах Міжнародного круглого столу «Інформаційне забезпечення розслідування злочинів» відображені результати наукового прикладного дослідження за темою «Комплексне дослідження забезпечення ефективності досудового провадження».

Відповідальні за випуск:

професор **В. В. Тищенко**, доцент **О. П. Ващук**

Рекомендовано до друку рішенням кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 13 від 19 травня 2015 р.)

Матеріали видано в авторській редакції.

© Національний університет
«Одеська юридична академія»,
2015

© Південний регіональний
центр Національної академії
правових наук України, 2015

ISBN 978-966-419-218-4

об'ємі; перевірка законності і обґрунтованості правової кваліфікації дій кожного обвинуваченого; розмова з підзахисним і узгодження фактичної і правової позиції по справі; розробка методики і тактики здійснення захисту.

Наведене вище дає підстави зробити висновок, що для успішного вирішення своїх професійних завдань адвокат повинен вміло організувати всі свої знання, вміння, навички та досвід і за допомогою тактичних прийомів створити основу для виголошення захисної промови, що в кінцевому результаті призведе до досягнення мети захисту.

Білоус В. В.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
доцент кафедри криміналістики, кандидат юридичних наук, доцент

OPEN DATA I OSINT ЯК АКТУАЛЬНІ КАТЕГОРІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Розвиток в Україні інформаційного суспільства та впровадження новітніх інформаційних технологій в усіх сферах суспільного життя, діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування визнано одним із пріоритетних напрямів державної політики ще Указом Президента України від 20 жовтня 2005 р. № 1497/2005 «Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій». Концепцією Національної програми інформатизації, схваленою Законом України від 4 лютого 1998 р. № 75/98-ВР, визначено, що у сфері правоохоронної діяльності якісно нова організація специфічних режимів зберігання та оброблення інформації, зв'язок з міжнародними правоохоронними органами забезпечать реалізацію активної, наступальної стратегії у боротьбі з правопорушеннями, корупцією, організованою злочинністю, застосування нових інформаційних технологій у розкритті злочинів.

Як справедливо зауважує В. В. Бірюков, основною метою створення та функціонування будь-яких інформаційних систем у тій чи іншій галузі або підрозділі є сприяння вирішенню

завдань, що стоять перед ними. Сприяти розкриттю й розслідуванню злочинів безпосередньо призначені криміналістичні інформаційні системи. Однак, у такому складному різновиді людської діяльності, як розслідування злочинів, поряд з даними з інформаційних систем, що призначені сприяти їх розкриттю, широко використовуються дані з інших інформаційних систем. Причому криміналістичного значення може набути інформація, отримана як з криміналістичних, так і не криміналістичних інформаційних систем, незалежно від первинної мети їх створення й основного призначення інформації. Залежно від ситуації, що склалася, вона залучається до процесу, актуалізується й посідає своє місце в установленні певних об'єктів чи обставин [1, с. 554–555].

На наше глибоке переконання, в умовах зумовленого реаліями інформаційної епохи просування Open data (відкритих даних) як частини національної програми розвитку, вагому забезпечувальну роль у пізнавальному процесі з розслідування злочинів повинні відігравати відомості, отримані з таких джерел, як інформаційно-аналітичні системи й електронні бази даних різних контролюючих і правоохоронних органів, інших підприємств, установ і організацій, різноманітні публічні реєстри та електронні банки даних тощо. Одним із останніх прикладів успішного використання відомостей із таких джерел можна вважати здійснення прокуратурою Одеської області моніторингу Єдиного державного реєстру судових рішень, в результаті чого було виявлено 8 рішень господарського суду області про стягнення боргів за непоставлений товар на суму майже 200 млн доларів США з нерезидентів України, якими було задоволено позови 8 суб'єктів господарювання, що припинили свою діяльність або мають ознаки фіктивності. За переконанням органу досудового розслідування, укладення цих зовнішньоекономічних угод було спрямовано на виведення валютних коштів за межі України, їх привласнення та уникнення відповідальності за порушення строків, передбачених Законом України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті», що стало підставою для відкриття кримінального провадження за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 205 КК України [2].

На шляху до розв'язання проблеми повернення до України бюджетних коштів, привласнених колишніми високопоса-

довцями, причетними до різних схем відмивання злочинних доходів і виведення їх за кордон, виникли істотні труднощі, оскільки «існує певний вакуум інформації щодо високопосадовців-корупціонерів, оголошених у розшук. У багатьох випадках, — наголосив М. Голомша (на той час перший заступник Генерального прокурора України), — працівникам МВД та СБУ доводиться починати з нуля». Для вирішення цієї проблеми слід визнати вкрай необхідною більш тісну співпрацю правоохоронних органів України з громадськими організаціями та провідними журналістами, які проводять свої незалежні розслідування [3], майстерно оперуючи широким спектром інформаційних ресурсів. Визнання раціональності такого підходу на світовому рівні підтверджується відзначенням у 2014 р. Пулітцерівською премією американського видання «The Washington Post» та британського «The Guardian» за опублікування значущих матеріалів про масове стеження з боку Агентства національної безпеки США та ініціювання суспільних дебатів щодо відносин громадськості та влади у питаннях приватності та безпеки [4]. Або визнання найкращим блогом українською мовою за результатами конкурсу онлайн-активізму The Bobs-2014 блогу С. Лещенка, одного з найвідоміших на той час українських журналістів-розслідувачів, чи присудження спеціального призу від організації «Репортери без кордонів» українському порталу «YanukovichLeaks», створеному групою журналістів і волонтерів, які систематизували й проаналізували величезний масив інформації про фінансову діяльність В. Януковича [5]. Варто відзначити й те, що для запобігання корупції у великій політиці, зловживанню чиновників владою, злочинним оборудкам і власне старим схемам, які може використовувати й нова влада, в ефірі Першого національного каналу у співпраці з «Радіо Свобода» в липні 2014 р. стартував спеціальний проєкт журналістських розслідувань «Схеми. Корупція в деталях» [6], де корупція у найвищих ешелонах влади висвітлюється у щотижневій телевізійній програмі у жанрі розслідувань та аналітики [7].

Відтак, вважаємо за необхідне привернути увагу криміналістів до наступного. Засадами державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційною стратегією) на 2014–2017 роки, затвердженими Законом України від 14 жовтня 2014 р.

№ 1699-VII, встановлено, що ефективний доступ до інформації, якою володіють органи публічної влади, інші суб'єкти, є важливою передумовою для запобігання корупції, виявлення та припинення корупційних діянь. Особливе значення має інформація, яка становить суспільний інтерес, а саме — відомості про використання публічних коштів, розпорядження державним або комунальним майном, особисті доходи, майно, видатки та зобов'язання фінансового характеру публічних службовців. Доступ до інформації є необхідним інструментом для проведення журналістських розслідувань, стимулювання громадянської активності в антикорупційній сфері. Тому до числа заходів, спрямованих на забезпечення реалізації права осіб на доступ до інформації, відкритості суспільно необхідної інформації, яка може використовуватися для виявлення і припинення корупційної практики, дієвого державного контролю за реалізацією відповідного законодавства, віднесено: 1) внесення змін до законодавства з метою: вільного доступу до даних Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців через Інтернет, зокрема до даних про кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб, фінансових звітів та статутних документів; розкриття даних Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Державного земельного кадастру через вільний доступ в Інтернеті, у тому числі доступ до даних про об'єкти і суб'єкти прав, про їх обтяження; оприлюднення та створення умов для доступу до інформації про використання публічних коштів, якими розпоряджаються державні установи, суб'єкти господарювання державної і комунальної власності, установи загальнообов'язкового державного страхування і органи Пенсійного фонду України, зокрема шляхом оприлюднення в Інтернеті та створення умов для доступу в режимі реального часу до всіх транзакцій на рахунках центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів; розкриття фінансовими установами інформації про платежі до державного та місцевих бюджетів, які сплачують суб'єкти господарювання, що мають право на видобуток корисних копалин або використання природних ресурсів; створення (визначення) державного органу контролю за додержанням права на доступ до інформації, що відповідає стандартам незалежності та

ефективності; 2) проведення інвентаризації публічних реєстрів, які містять суспільно важливу інформацію та передбачення їх розкриття з урахуванням вимог щодо захисту персональних даних, спрощення доступу (в тому числі здешевлення доступу) до публічних реєстрів; 3) створення нормативно-правових та організаційних основ для запровадження доступу до інформації у формі «відкритих даних» та повторного використання інформації (внесення з цією метою змін до законодавчих актів, прийняття підзаконних нормативно-правових актів для визначення стандартів оприлюднення інформації у формі «відкритих даних», зокрема на єдиному державному веб-порталі «відкритих даних», визначеного уповноваженого органу з питань впровадження стандартів «відкритих даних», реалізації відповідних положень) тощо.

1 травня 2015 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу до публічної інформації у формі відкритих даних» від 09.04.2015 р. № 319-VIII, прийнятий з метою втілення вище викладеного у життя. Цим Законом, зокрема, доповнено Закон України «Про доступ до публічної інформації» статтею 10-1, в якій закріплено визначення *публічної інформації у формі відкритих даних* як публічної інформації у форматі, що дозволяє її автоматизоване оброблення електронними засобами, вільний та безоплатний доступ до неї, а також її подальше використання. Розпорядників інформації зобов'язано надавати та оприлюднювати достовірну, точну та повну інформацію, а також у разі потреби перевіряти правильність та об'єктивність наданої інформації і оновлювати оприлюднену інформацію; надавати публічну інформацію у формі відкритих даних на запит, оприлюднювати і регулярно оновлювати її на єдиному державному веб-порталі відкритих даних та на своїх веб-сайтах. На Кабінет Міністрів України покладено обов'язок у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом: забезпечити прийняття нормативно-правових актів, що впливають із цього Закону; привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом; забезпечити приведення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади у відповідність із цим Законом; забезпечити створення єдиного державного веб-порталу відкритих даних.

Ситуаційно зумовлене користування органами досудового розслідування публічною інформацією у формі відкритих даних як упорядкованими у машинописному вигляді і придатними для автоматизованого оброблення сучасними електронними засобами наборами відомостей сприятиме не тільки прискоренню встановлення окремих елементів криміналістичної характеристики конкретного злочину, але й своєчасному визначенню певних тенденцій щодо криміналізації окремих сфер суспільних відносин, викриттю технологій (схем) злочинного збагачення та невідкладному розробленню й утіленню в життя адекватних заходів протидії злочинності.

Крім цього, підвищенню рівня інформаційного забезпечення розслідування злочинів сприятиме широке впровадження в діяльність органів досудового розслідування OSINT (Open Source Intelligence) — технології збирання й аналізу розвідданих на основі інформації із загальнодоступних (відкритих) джерел: друкованих (газети, часописи) і аудіовізуальних (радіо, телебачення) засобів масової інформації; книг, довідників, керівництв з експлуатації, інструкцій з використання; наукових публікацій; публічних звітів державних органів і виступів офіційних осіб; Інтернет (сторінок соціальних мереж, відеохостингів, блогів, форумів, електронних довідників), даних дистанційного зондування землі, аерофото- і супутникової зйомки (наприклад, Google Earth) тощо.

Так, нещодавно на міжнародній конференції, присвяченій силам швидкого реагування Північноатлантичного альянсу, посол США при НАТО Д. Лют розкритикував розвідку союзників, заявивши, що про події на Донбасі він більше дізнавався з соціальних мереж, ніж із наданих розвідкою офіційних звітів [8]. Таке твердження цілком відповідає давно усталеним тенденціям, адже за наведеними К. Бердом оцінками, американські спецслужби одержують із відкритих джерел від 35 % до 95 % розвідданих, витрачаючи на OSINT лише близько 1 % розвідувального бюджету [9]. Ефективність використання OSINT в розслідуванні злочинів у сучасних вітчизняних реаліях може бути підтверджена наступним прикладом.

Так, 17 липня 2014 р. у небі над Донецькою областю України було вчинено терористичний акт, жертвами якого стали 298 пасажирів і членів екіпажу «Boeing-777» авіакомпанії «Malaysia

Airlines» рейсу MH17 Амстердам — Куала-Лумпур. Серед загиблих — громадяни (піддані) 10 країн світу: 193 — Королівства Нідерланди, 43 — Малайзії, 27 — Австралії, 12 — Республіки Індонезія, 10 — Сполученого королівства Великої Британії та Північної Ірландії, 4 — Федеративної Республіки Німеччина, 4 — Королівства Бельгія, 3 — Республіки Філіппіни, 1 — Канади і 1 — Нової Зеландії. З метою розслідування цього резонансного злочину 7 серпня 2014 р. було підписано Угоду про створення міжнародної спільної слідчої групи, сторонами якої стали: Королівство Нідерланди, Королівство Бельгія, Австралія та Україна, учасниками — Малайзія та Євроюст. З метою визначення точної причини авіакатастрофи та встановленні осіб, які несуть за неї відповідальність, міжнародною спільною слідчою групою було досліджено близько 5,5 мільярдів сторінок сайтів у мережі Інтернет, таких як блоги та форуми, а також сторінки соціальних мереж, де публікувалися, серед іншого, фотознімки та відеоматеріали зі Східної України [10], що істотно збагатило доказову базу цього кримінального провадження, дозволило висунути й обґрунтувати основну слідчу версію, раціонально спланувати й організувати досудове розслідування. Неоціненну допомогу в розкритті й розслідуванні як згаданого злочину, так і прихованої причетності Російської Федерації до триваючої терористичної діяльності на території нашої країни [11] загалом, надають результати OSINT, що на систематичній основі оприлюднюються на спеціалізованих Інтернет-сайтах: dokaz.org.ua, informnapalm.org, 4army.com.ua тощо.

Література

1. Бірюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : монографія [Текст] / В. В. Бірюков. — Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. — 664 с.
2. Прокуратурою Одещини виявлено факт виведення фіктивними підприємствами за межі України майже 200 млн доларів США [Електронний ресурс] / Прес-служба прокуратури Одеської області. — 2015, 8 травня. — Режим доступу : <http://www.gr.gov.ua>.
3. Процес повернення викрадених коштів в Україну буде тривалим, але його можна прискорити — Генеральна прокуратура України [Електронний ресурс] / Прес-служба Генеральної прокуратури України. — 2014, 13 березня. — Режим доступу : <http://www.gr.gov.ua>.

4. 2014 Pulitzer Prize Winners in Journalism, Letters, Drama and Music [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nytimes.com/2014/04/15/business/media/2014-pulitzer-prize-winners-in-journalism-letters-drama-and-music.html>.
5. Блог Сергія Лещенка визнано найкращим на конкурсі The Bobs [Електронний ресурс] // Українська правда. — 2014, 7 травня. — Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/society/2014/05/7/167342/>.
6. Лубчак В. Наталка Седлецька: «Влада — нова, але корупційні «схеми» можуть лише змінити вивіски» [Електронний ресурс] // Телекритика. — 2014, 26 липня. — Режим доступу : <http://www.telekritika.ua>.
7. Схеми [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://1tv.com.ua/uk/programs/shemy>.
8. Посол США при НАТО раскритиковал разведку Альянса: «Я больше узнавал о событиях на Донбассе из соцсетей» [Електронний ресурс] // Цензор.Нет. — 2015, 7 травня. — Режим доступу : <http://sensor.net.ua/news>.
9. Берд К. Модель OSINT [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.e-reading.club/bookreader.php/148694/Kivi_Berd_-_Model'_OSINT.html.
10. Нідерланди та Україна оприлюднили інформацію про хід розслідування катастрофи літака рейсу МН17 [Електронний ресурс] // Прес-центр СБ України. — 2014, 20 грудня. — Режим доступу : <http://www.sbu.gov.ua>.
11. Как российские войска из террористов на Донбассе превращаются в «миротворцев». [Електронний ресурс] // Цензор.Нет. — 2014, 3 жовтня. — Режим доступу : http://sensor.net.ua/photo_news/305413/.